Antropologia mediów
Wykład XV

Krzysztof Gajewski
Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej
Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 9 czerwca 2021

Spis treści

Wiadomości sfałszowane

Dzieje fałszu od antyku do epoki post-industrialnej

Przykłady

Teoria, filozofia i antropologia fałszu

Remedium: BHL (Bezpieczeństwo i Higiena Lektury)

Wiadomości sfałszowane

Terminologia

Fake news = wiadomość sfałszowana? (nowość, nowina?)

- słownik Collinsa: fake news to „fałszywa, często sensacyjna informacja rozpowszechniana w formie przekazu wiadomości”[1]
- 1805–15; ze slangu włóczęgów: „zniszczyć, zrujnować, obrabować, zabić (kogoś), ukształtować (coś)”[2]
- podróbka, fałszerstwo, sfabrykowanie, udawanie, fingowanie

[1] www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news

[2] ”to do for, rob, kill (someone), shape (something)”, www.dictionary.com/browse/fake

Terminologia

- fałszywa wiadomość (fejk) vs. fałszywe (fejkowe) konto (multikonto)
- agitacja (działanie doraźne) vs propaganda (długofalowe)

W kręgu genologii

- plotka, pogłoska
- przesąd, legenda miejska
- kaczka dziennikarska, chochlik drukarski
- tabloid, żółta prasa
- hoax (człowiek z Piltdown, 1912; sprawa Sokala, 1996)
- humbug
- fałszywa wiadomość (fejk)
- klik-przynęta (clickbait)

Dzieje fałszu od antyku do epoki post-industrialnej

Z dziejów wiadomości sfałszowanych

- Rzym, 64 n.e. — Neron: pożar wzniecili chrześcijanie
- Europa, wiek VII — donacja Konstantyna
- Dover, 1814 — Napoleon Bonaparte nie żyje
- USA, 1938 — Orson Welles: inwazja Marsjan
- Kielce, 1946 — Żydzi przetrzymywali dziecko
- Belgia, 2006 — rozpad Belgii

Tekstualna forma fałszu

- Edgar Allan Poe: The Balloon Hoax (1844, "The Sun")
- zysk ekonomiczny
- zainspirowały Julesa Verne'a „80 dni dookoła świata", „Pięć tygodni w balonie"
- faktyczny przelot Atlantyku: Double Eagle II, 1978, 137h

Akustyczna forma fałszu

- Orson Welles, „Wojna światów”, audycja radiowa
- oparta na powieści George’a H. Wellsa
- fałsz „w oczach patrzącego”

Przykłady

Polityka

1. ataki na konkretnych polityków
2. uchodźcy roznoszą choroby tropikalne (2015)
3. Ukraińcy przywożą broń do Polski (2017)

Polityka

Punkt widokowy w Radzikach, koszt 146.776 PLN

Polityka — Szwecja

1. strefy szariatu w Szwecji (no-go) (2015)
2. wzrastająca przestępczość w Szwecji
3. wzrastająca liczba gwałtów (nie ma dnia bez gwałtu; światowa stolica gwałtu)
4. Szwecja zdelegalizowała seks małżeński (permission for sex)
5. wojna cywilna w Szwecji
6. szwedzki naukowiec popularyzyje kanibalizm (Europa chce zalegalizować pedofilię, zoofilię, kanibalizm)

Polityka — Norwegia

- Komentarz: "This looks really scary", "Should be banned. You can't tell who's underneath. Could be terrorists", "Ghastly. This should never happen", "Islam is and always will be a curse", "Get them out of our country – frightening times we are living in", "I thought it would be like this in the year 2050, but it is happening NOW"
- fałsz „w oczach patrzącego"

Polityka — USA

1. Rosyjski agent w Białym Domu
2. Obama obraża Trumpa (video — deepfake)
3. Melania Trump ma sobowtóra

Polityka — Francja

1. Konta Macrona w rajach podatkowych
2. Kampania Macrona finansowana przez Arabię Saudyjską/Rotszyldów
3. Francja legalizuje pedofilię

Polityka — Rosja

Władimir Putin gra polski hymn

Polityka — UK

I'll just leave this here.

7,3 tys. 3,6 tys. 14 tys.

Muzułmanka nie zwraca uwagi na atak terrorystyczny

Polityka

Papież popiera LGBT

Społeczeństwo

Toalety na dworcu w Sosnowcu

Społeczeństwo

Dla uczczenia 100-lecia niepodległości Polski

Społeczeństwo

Orangutan zgwałcił Irlandczyka

- TV podaje wiadomość za czasopismem satyrycznym

Społeczeństwo

Amerykańska blogerka szuka Wojtka z Polski

Społeczeństwo

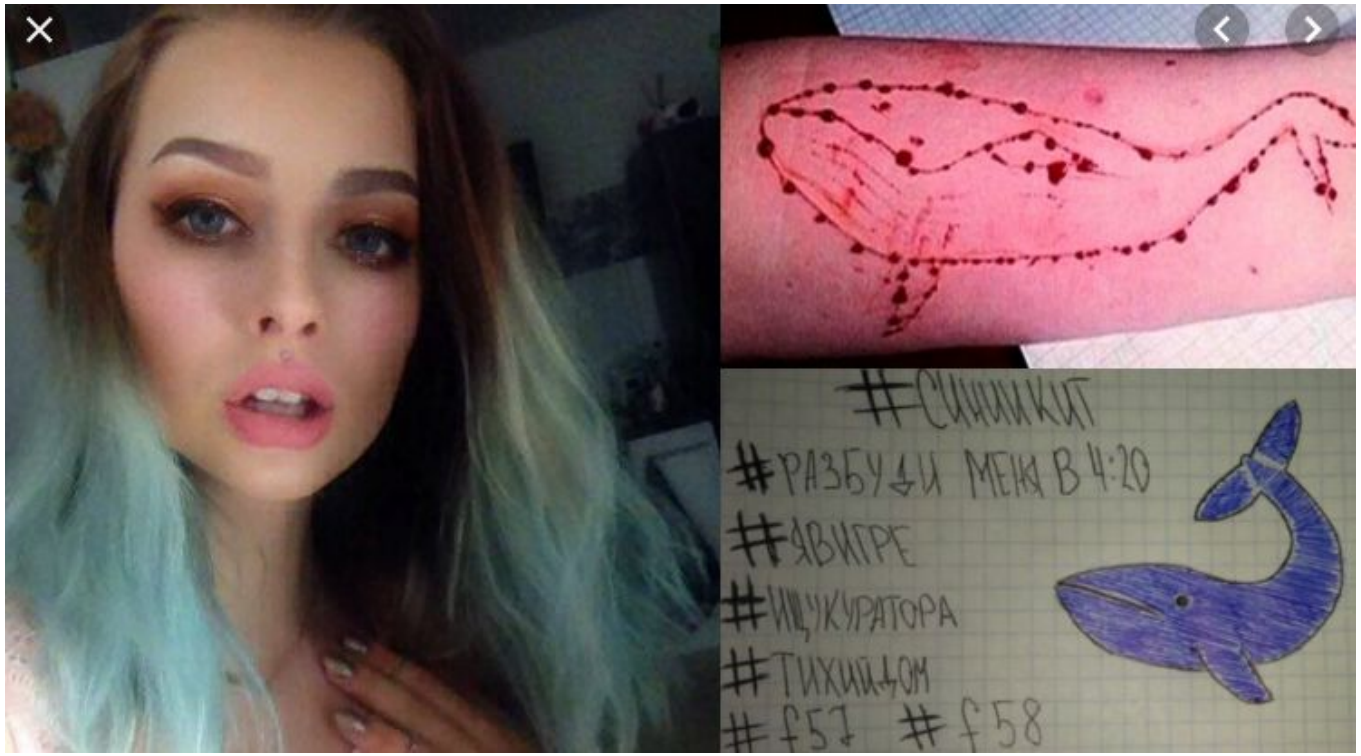

Niebieski Wieloryb (2017)

Sławy

1. fałszywe śmierci (Sylvester Stallone, Michael J. Fox, Benedykt XVI, Tina Turner, Swietłana Aleksijewicz, Jan Pietrzak, Janusz Gajos, Tadeusz Sznuk)
2. fałszywe ciąże (Princes Kate, Selena Gomez, Miley Cyrus)
3. Gal Gadot w filmie porno (deepfake)

Natura

W Warszawie, na brzegu Wisły przy "Poniatówce" leży wieloryb (prawdopodobnie kaszalot). Ma ponad 15 metrów długości. Na miejsce przyjechali naukowcy. Chodzą pogłoski, że w Wiśle może pływać jeszcze jeden wieloryb.

5,8 tys. 987 1,2 tys.

Motywacje ludyczne, parodystyczne i satyryczne

ŻÓŁĆ

NR 36

ŻÓŁĆ • tygodnik pomówień i insynuacji • 06.02.2009 • cena 1 euro

Frank leci na pysk?

już dziś wykup abonament

telewizja dla bezdomnych

CARTOON NETWORK

WĘDKARZE-TERRORYŚCI

PILOT ZMUSZONY DO WODOWANIA W IMIĘ SZALONEJ PASJI

POWYŻEJ: To zdjęcie obiegło świat - wędkarze próbują złowić niesforną rybę. Udało się dopiero przy pomocy starych dobrych metod.
PONIŻEJ: Michael Float prezentuje złowionego gębacza szorstkołuskiego. Samolot podobno da sie naprawić.

To był moment! Ktoś krzyknął >>Ludzie widzę gębacza!<<" - opowiada Michael Float (l.48), wędkarz - "koledzy rzucili sie do okien. I faktycznie! Musiał mieć z siedem kilo! Mogliśmy zrobić tylko jedno..." Poranny lot wycieczki z "New York Fishermen Association" zapowiadał się spokojnie. Grupa wybierała się na połów płoci i uklej do Connecticut. "Jeszcze na lotnisku wspominaliśmy że ostatniego gębacza złowiono w Nowym Jorku 50 lat temu - mówi Jake Norm (l.67) - Teraz po tą rybę trzeba latać aż na Syberię!" Według zeznań świadków podczas niskiego przelotu nad rzeką Hudson udało się zaobserwować dawno nie widzianą rybę. Rozgorączkowani wędkarze wdarli się do kabiny pilotów i używając zaostrzonych spławików zmusili pilotów do natychmiastowego wodowania. "Mówił do mnie - Tylko łagodnie poleś, bo go przepłoszysz!" - skarży się Chesley Sullenberger (l.54)- "Zrobiłem co mogłem". Gdy tylko maszyna zatrzymała się w nurtach rzeki Hudson wędkarze wylegli na połów.

„Żółć. Pomówienia i insynuacje" (2007-2009)[3]

Motywacje ludyczne, parodystyczne i satyryczne

MUZYKA

Dramat kapeli blackmetalowej. Nie mogą rozczytać swojego logo i zapomnieli jak się nazywają

2848 1

JESIEŃ

Wreszcie jest skuteczny sposób na chandrę. Nowe terapeutyczne łóżko pomoże wam przetrwać jesień

607 0

KARIERA

Dramat 30-latka. Zamienił swoje hobby w pracę i już nienawidzi swojego hobby

1411 0

„ASZ:Dziennik” (2011-?)[4]

[4] https://aszdziennik.pl/

Teoria, filozofia i antropologia fałszu

Epoka partycypacji i jej skutki dla dziennikarstwa

- kultura uczestnictwa (Henry Jenkins)
- infotainment
- post-prawda
- bullshit[5]
- bańka filtrująca (Eli Pariser)

[5] Harry Frankfurt, On Bullshit (2005)

Patologie post-partycypacji

- fabryki trolli
- farmy stron (Veles)
- sieci botów (bot-nety)

Kwestie etyczne

- zniesławienie (Prokopiusz z Cezarei, Historia sekretna; Pietro Aretino, twórca paszkwilu; Larry Flynt, "Hustler")
- walka polityczna (Jonathan Swift, „The Art of Political Lying", fake news campaign of Donald Trump),
- zysk ekonomiczny (farmy troli)
- Kant o kłamstwie
- prawo do kłamstwa[6]

[6] David O. Klein, Joshua R. Wueller, Fake News: A Legal Perspective, "Journal of Internet Law Vol. 20, No. 10, April 2017, p. 10

Strategie dezinformacji wg Clarie Wardle

1. fałszywe połączenie (nagłówek nie odpowiada treści)
2. fałszywy kontekst
3. zmanipulowana treść
4. satyra lub parodia
5. zwodnicza treść (zwodnicze użycie treści na czyjąś niekorzyść)
6. treść oszukańcza (*impostor content*, gdy oszust podszywa się pod informatora)
7. treść całkowicie sfabrykowana[7]

[7] Claire Wardle, Fake news. It's complicated, `https://medium.com/1st-draft/fake-news-its-complicated-d0f773766c79`

Przyczyny i motywacje wg Clarie Wardle

1. kiepskie dziennikarstwo
2. parodiowanie
3. prowokacja, strategia skandalu (*"punk"*)
4. pasja, namiętność (*passion*)
5. stronniczość (*partisanship*)
6. wpływ polityczny/władza
7. propaganda[8]

[8] Claire Wardle, Fake news. It's complicated, `https://medium.com/1st-draft/fake-news-its-complicated-d0f773766c79`

Funkcje

Główne funkcje wiadomości sfałszowanych

1. polityczne
2. ekonomiczne
3. ludyczne (celebryci)
4. nieporozumienie (orangutan, polska flaga w Los Angeles, etc.)

Motywacje

- brak: chochlik drukarski, plotka, pogłoska, przesąd, legenda miejska
- rozrywka: hoax, kaczka dziennikarska
- władza: plotka, pogłoska, fake-news
- pieniądze: click-bait, tabloidy
- prawda: hoax

Remedium: BHL (Bezpieczeństwo i Higiena Lektury)

Podstawy Bezpiecznej i Krytycznej Lektury

1. Rozważyć źródło (rozumieć cele i intencje)
2. Czytać treść, nie tylko nagłówek (aby zrozumieć cały materiał)
3. Sprawdzić autorów, aby zweryfikować, czy są oni wiarygodni
4. Ocenić pomocnicze źródła (upewnić się, że podają te same informacje)
5. Sprawdzić datę publikacji (aby zobaczyć czy informacje są trafne i aktualne)
6. Upewnić się, czy nie jest to żart, aby określić, czy nie mamy do czynienia z satyrą
7. Przemyśleć własne uprzedzenia (aby zobaczyć, czy nie wpływają one na nasz osąd)
8. Zapytać ekspertów (uzyskać potwierdzenie od niezależnych ludzi dysponujących wiedzą)[9]

[9] Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich, za: `https://pl.wikipedia.org/wiki/Fake_news`

Literatura

1. David O. Klein, Joshua R. Wueller, Fake News: A Legal Perspective, "Journal of Internet Law Vol. 20, No. 10, April 2017
2. Claire Wardle, Fake news. It's complicated, `https://medium.com/1st-draft/fake-news-its-complicated-d0f773766c79`